

Вороніна В. Л.

кандидат економічних наук, доцент,
Полтавська державна аграрна академія
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2434-4591>

Зюкова М. М.

кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Полтавська політехніка імені Юрія Кондратюка»
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3360-9571>

Артеменко А. Є.

здобувачка
Полтавська державна аграрна академія

Voronina Victoriia, Ziukova Mariia, Artemenko Anhelina

ОЦІНКА ІННОВАЦІЙНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЯК ЗАСІБ ЕФЕКТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЙОГО РОЗВИТКОМ

Інновації відіграють вирішальну роль в довгостроковій перспективі виживання підприємства, визначенні його успіху, а також підтримці рівня конкурентоспроможності. Актуальність теми дослідження визначається необхідністю у знанні і розумінні теоретичних основ і закономірностей формування, структури, джерел збільшення, методів оцінки і напрямків ефективного використання інноваційного потенціалу. Вільне володіння цими знаннями дасть можливість кожному суб'єкту господарювання об'єктивно оцінювати свої можливості, розробляти нові напрями інноваційної діяльності, сформулювати ефективну стратегію інноваційного розвитку, яка є передумовою високої конкурентоспроможності підприємства. В статті здійснено огляд складових інноваційного потенціалу підприємства та аналіз найпоширеніших методичних підходів до оцінки інноваційного потенціалу підприємства з метою ефективного управління його розвитком.

Ключові слова: інноваційний потенціал, конкурентоспроможність, оцінка, підприємство, управління.

ASSESSMENT OF THE INNOVATIVE POTENTIAL OF THE ENTERPRISE AS A MEANS OF EFFECTIVE MANAGEMENT OF ITS DEVELOPMENT

Innovation plays a decisive role in the long-term perspective of an enterprise. The relevance of the research topic is determined by the need for knowledge and understanding of the theoretical foundations and patterns of formation, structure, sources of increase, assessment methods and directions for the effective use of innovative potential. This knowledge will make it possible to evaluate and develop new areas of innovative activity of the enterprise. Also form an effective strategy for the innovative development of the enterprise. This is a prerequisite for its competitiveness. The purpose of the study is to determine the components of the innovative potential of an enterprise and analyze approaches to assessing the innovative potential of an enterprise in order to effectively manage its development. Innovation potential is the main category that reflects the state of the innovation component in the development of any enterprise. The author's approach to defining the components of the innovative potential of an enterprise is presented. The review of the factors influencing the formation and development of innovative potential is carried out. Assessment of innovative potential is a complex task that requires an integrated approach. The purpose of assessing the innovative potential is to obtain complete and objective information about the state of internal subsystems, which is necessary for the successful innovative development of all enterprise subsystems. A review of modern methods for assessing the innovative potential of an enterprise is carried out. There is no consensus on the issues of assessing and predicting the level of innovation potential and the effectiveness of innovation activities of enterprises. When considering the techniques, the general disadvantages inherent in most theories were highlighted. The conclusion is made: when assessing the innovative potential, it is necessary to take into account the innovative capabilities and the current level of innovative activity of the enterprise. The information processing process is the final stage of the analytical work to

assess the innovative potential. Information processing techniques and techniques are important elements in conducting an assessment.

Keywords: innovation potential, competitiveness, evaluation, enterprise, management.

JEL classification: M21, O31.

Постановка проблеми. Інновації відіграють вирішальну роль в довгостроковій перспективі виживання підприємства, визначенні його успіху, а також підтримці рівня конкурентоспроможності. Актуальність теми дослідження визначається необхідністю у знанні і розумінні теоретичних основ і закономірностей формування, структури, джерел збільшення, методів оцінки і напрямків ефективного використання інноваційного потенціалу. Вільне володіння цими знаннями дасть можливість кожному суб'єкту господарювання об'єктивно оцінювати свої можливості, розробляти нові напрями інноваційної діяльності, сформувати ефективну стратегію інноваційного розвитку, яка є передумовою високої конкурентоспроможності підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань, присвячених управлінню інноваційним потенціалом підприємства присвячені роботи вітчизняних і зарубіжних авторів: Володіна С., Гурочкиної В., Москвіна Я., Трофілової А., Чекамової О. і ін. Але, на сьогодні, проблеми управління, оцінки та напрямків ефективного використання інноваційного потенціалу підприємства залишаються мало дослідженими.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є огляд складових інноваційного потенціалу підприємства та аналіз найпоширеніших методичних підходів до оцінки інноваційного потенціалу підприємства з метою ефективного управління його розвитком.

Виклад основного матеріалу. Створення надійної бази для ведення успішної інноваційної діяльності, а також обґрунтування вибору стратегії стимулювання інноваційного розвитку неможливі без ефективного

управління, проведення оцінки і постійного моніторингу рівня інноваційного потенціалу підприємства.

Інноваційний потенціал – це основна категорія, яка відображає стан інноваційної складової в розвитку будь-якого підприємства [1]. Структуру інноваційного потенціалу підприємства представлено на рис. 1.

Рис. 1. Місце інноваційного потенціалу в системі потенціалу підприємства [узагальнено автором на основі 2]

У структурі інноваційного потенціалу, на нашу думку, кадровий потенціал є одним з базових компонентів. Від якості кадрового потенціалу безпосередньо залежать не тільки науково-технічні аспекти розвитку, але і якість управління і ведення інноваційної діяльності. Тільки висококваліфіковані кадри здатні розробляти і впроваджувати різні інноваційні програми. В даному процесі важливу роль відіграють механізми мотивації праці, особистої зацікавленості співробітників в підвищенні інноваційного потенціалу підприємства.

Організаційний та технічний розвиток – головні умови розвитку підприємства в цілому. Підвищення інноваційного потенціалу неможливо без

забезпечення стабільності виробничого процесу і зростання продуктивності праці. Також на розглянутий показник впливають розміри підприємства, його структура, розвиненість інфраструктури, ступінь централізації управління.

Відсутність належних фінансово-інвестиційних можливостей підприємства є основним стримуючим фактором розвитку інноваційної діяльності господарюючого суб'єкта, тому для реалізації інноваційних проектів незалежно від їх масштабів вкрай важливо забезпечити надійну базу з даного аспекту.

Наявність маркетингового потенціалу означає необхідність розвитку механізмів управління маркетингом і розробку відповідного інструментарію для просування інновацій, вдосконалення механізмів управління маркетингом, пошук і стимулювання каналів збуту.

Екосистема, в якій функціонує підприємство, здатна внести суттєві корективи в напрямок інноваційної діяльності підприємства. Зв'язок екології та інновацій, в першу чергу, виражається в необхідності виключення негативного впливу інноваційної діяльності на екосистему. Виходячи з цього, екологічний фактор часто є стримуючим показником впровадження інновацій, що проявляється в необхідності стежити за підтриманням балансу екосистеми під впливом на неї результатів впровадження інноваційних проектів.

В таблиці 1 представлено авторський підхід до визначення дефініцій інноваційного потенціалу підприємства.

Таблиця 1

Трактування внутрішніх компонентів дефініції «інноваційний потенціал підприємства» [авторська розробка]

Дефініція	Визначення
Науковий потенціал	сукупність можливостей і здібностей ресурсів підприємства, необхідних для вироблення якісно нових наукових ідей і рішення проблем науково-технічного прогресу для здійснення реалізації і впровадження цих ідей
Кадровий потенціал	сукупність здібностей, умінь, навичок, а також соціально-психологічної орієнтації кадрів, які можуть бути використані для створення і управління інноваціями в усіх сферах діяльності конкретного суб'єкта бізнесу і забезпечення його стратегічних переваг

Організаційно-технічний потенціал	сукупність можливостей матеріально-технічної бази виробництва, а також методів організації виробництва і управління, що характеризують здатність організації до ефективного використання інноваційного потенціалу, що дозволяє створювати конкурентні переваги продукції, яка відповідає вимогам міжнародних стандартів якості
Фінансово-інвестиційний потенціал	сукупність можливостей і здібностей фінансових ресурсів підприємства, а також ефективність їх використання, необхідна для досягнення максимально можливого фінансового результату від ведення інноваційної діяльності, а також збільшення капіталоозброєності праці і забезпечення при цьому стійкого економічного доходу
Маркетинговий потенціал	сукупність здібностей підприємства, необхідних для максимізації ефекту від реалізації доступного йому інструментарію маркетингової діяльності та можливостей бізнес-середовища, необхідних для досягнення необхідного рівня інноваційного розвитку фірми
Екологічний потенціал	такий стан екосистеми, при якому забезпечується максимізація ефекту від спрямування коштів на її використання при недопущенні зміни її балансу

На формування і розвиток інноваційного потенціалу впливає безліч внутрішніх факторів: рівень забезпечення захисту інформації на підприємстві; наявність комплексної системи управління якістю; співпраця та взаємодія науково-дослідних відділів з науково-технічними установами; стан інфраструктури підприємства [6, с. 48].

Залежність стану інноваційного потенціалу від факторів зовнішнього середовища представлена на рис. 2.

Таким чином, інноваційний потенціал являє собою складну багатогранну економічну підсистему, якісний стан якої залежить від великого числа внутрішніх і зовнішніх чинників, які необхідно враховувати в системі стратегічного менеджменту підприємства.

Оцінка інноваційного потенціалу – це багатогранна задача, яка вимагає комплексного підходу. Одним з актуальних питань залишається адекватність оцінки рівня розвитку інноваційного потенціалу підприємства на відповідність вимогам ринкового середовища [8, с.102].

У загальному вигляді мету оцінки інноваційного потенціалу можна сформулювати як отримання найбільш повної і об'єктивної інформації про стан внутрішніх підсистем господарюючого суб'єкта, необхідної для успішного інноваційного розвитку всіх підсистем підприємства.

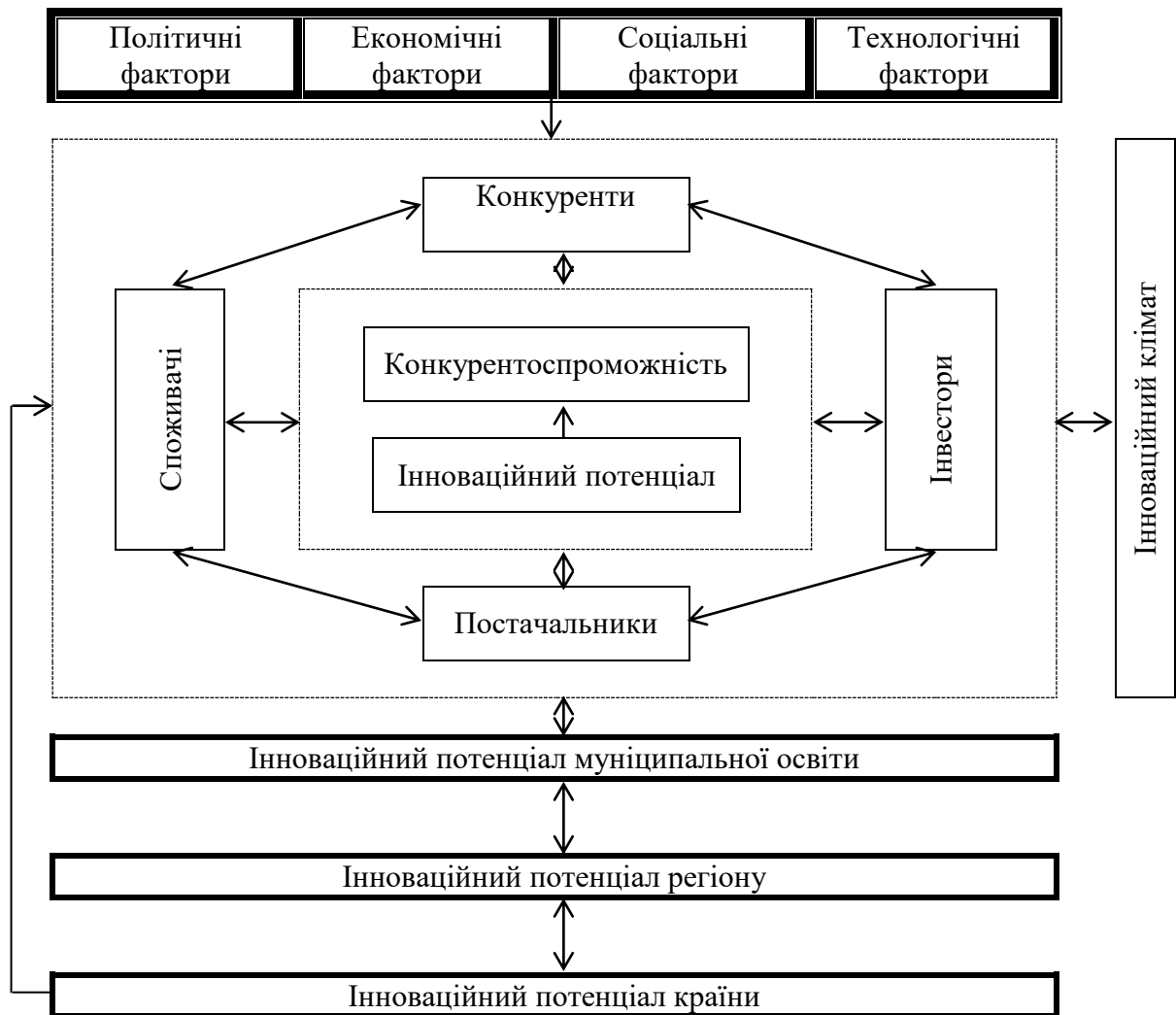

Рис. 2. Вплив факторів зовнішнього середовища на інноваційний потенціал підприємства [авторська розробка]

В економічній науці є широкий набір інструментарію для проведення оціночних процедур. Методи, прийнятні для оцінки інноваційного потенціалу, можна розділити на кількісні і якісні.

Основною метою кількісних методів є отримання підсумкових чисельних показників. До методів такого виду можна віднести статистичні, аналітичні, графічні методи [5, с. 100].

Аналітичні методи базуються на математичних поняттях. Основною перевагою методів даної групи можна вважати об'єктивність отриманих результатів, їх незалежність від суб'єктивних переконань експертів, які виробляють оцінку. Найчастіше в якості допоміжного інструменту для

представлення результатів використовуються графічні моделі.

Статистичні методи ґрунтуються на понятійному апараті науки статистики. Сутність статистичних методів полягає в тому, щоб за деякою частини генеральної сукупності (тобто по вибірці) виносити судження про її властивості в цілому [9, с. 220].

Графічні методи включають в себе всі види графічного відображення інформації, тобто наочне уявлення досліджуваних процесів.

До якісних методів, що застосовуються для оцінки інноваційного потенціалу, можна віднести такі, як «мозковий штурм», сценарний метод і методи структуризації.

Вважаємо, при комплексному підході до оцінки досліджуваної суті дані методи повинні взаємно доповнювати один одного, тим самим даючи повне і об'єктивне уявлення про стан аналізованої системи.

Проаналізувавши існуючі методики визначення рівня інноваційного потенціалу, нами виділено два принципово різних підходи: структурний і результативний.

В рамках першого з них інноваційний потенціал розглядається як система, що складається з певних структур. Такий підхід дозволяє враховувати продуктивність ресурсів.

Другий підхід базується на оцінці параметрів ефективності інноваційного потенціалу, тобто на аналізі результатів його реалізації. Він дає можливість дати об'єктивну оцінку ефективності виробництва інновацій.

До теорій першого підходу можна віднести методику Г. Маслова, який розглядає інноваційний потенціал як сукупність наукового потенціалу, потенціалу науково-технічних розробок і сприйнятливості нововведень. Оцінка рівня інноваційного результату проводиться в декілька етапів. По кожній складовій відбувається вибір і аналіз приватних показників на основі застосування аналітико-логічних і порівняльних методів. Далі здійснюється вибір показників для узагальненої оцінки рівня інноваційного потенціалу. Інтегральний показник розраховується як сума трьох узагальнених

показників за виділеними структурними компонентами інноваційного потенціалу з використанням методу «Делфі» [3, с. 77].

О. Московін пропонує виділяти в складі інноваційного потенціалу п'ять складових: кадрову, техніко-технологічну, фінансову, наукову та результативну. Для проведення оцінки інноваційного потенціалу автором використовується підхід, що дозволяє агрегувати окремі характеристики потенціалу та відображати їх графічно у вигляді сукупності координат єдиної шкали [4].

О. Іванова, на першому етапі оцінки інноваційного потенціалу, пропонує проведення оцінки структурних складових інноваційного потенціалу підприємства на основі коефіцієнтного аналізу. Відповідно до цієї теорії, в складі інноваційного потенціалу виділяються науковий, технічний, фінансовий, інтелектуальний, інформаційний потенціали.

Прихильники іншого підходу [7, с. 84] для оцінки інноваційного потенціалу пропонують методику, що базується на його вартісному вимірі, тобто відстоюють витратний підхід до даної проблеми. В основі їх методики лежить поняття інноваційного резерву, під яким розуміється різниця між потенціалом і можливостями підприємства. Взявши за основу твердження про те, що в структурі інноваційного потенціалу слід виділяти кадровий, виробничий, інвестиційний компоненти, дослідники формують його визначення за формулою (1):

$$ІП = КП + ВП + ІнП \quad (1)$$

де $КП$, $ВП$, $ІнП$ – кадровий, виробничий, інвестиційний потенціали відповідно.

В даній теорії суттєву роль грає розрахунок коефіцієнта ефективності функціонування інвестиційного потенціалу, що представляє собою відношення реального рівня до максимально можливого рівня інноваційного потенціалу та прагне до 1. Іншими словами, за основу взята думка про те, що в ідеалі кожен з інноваційних проектів повинен бути успішно впроваджений і прагне досягти кінцевої мети [4].

А. Трофілова пропонує проводити оцінку інноваційного потенціалу, спираючись на розгляд рівня фінансової стійкості підприємства. Методика базується на аналізі можливостей підприємства забезпечити процес виробництва. Для визначення рівня інноваційного потенціалу в даній теорії використовується тривимірний (трикомпонентний) показник:

$$S = \{S1 (x1); S2 (x2); S3 (x3)\} \quad (2)$$

де x_1, x_2, x_3 – відповідно надлишок або нестача власних оборотних коштів; власних оборотних коштів для формування запасів і витрат; загальної величини основних джерел формування витрат [5, с. 112].

Експрес-методика оцінки інноваційного потенціалу, розроблена Д. Белоусовим, пов'язана з оцінкою домінантних ресурсних компонент, в складі яких виділяється техніко-технологічний трудовий ресурс. Ступінь готовності ресурсів до виробничої діяльності характеризується рівнем розвитку виробничого та інноваційного потенціалів виробничої діяльності організації. Виробничий і інноваційний потенціали діяльності підприємства мають однаковий склад ресурсів, відрізняється якісними параметрами. Основу методики становить ідея використання шкали Харрінгтона, що дає можливість співвіднести різноманітні параметри в нормованому діапазоні від 0,20 до 1,00. Інтегральний показник рівня інноваційного потенціалу розраховується автором як сума техніко-технологічного, кадрового та виробничого ресурсів [8, с. 109].

О. Хмизова., О. Сисан пропонують проводити аналіз інноваційної діяльності підприємства за наступним алгоритмом:

1. На першому етапі визначаються цілі та завдання інноваційного аналізу.
2. Далі відбувається оцінка ресурсного потенціалу, фінансового стану та структури джерел фінансування капіталу, а також ступінь готовності підприємства до інновацій.
3. За підсумками проведеної оцінки виявляються внутрішні резерви підвищення рівня інноваційного потенціалу, а також розробка напрямків

здійснення інноваційної діяльності.

4. На подальших етапах проводиться розрахунок і оцінка показників ефективності інноваційних проектів і здійснення інвестицій [7, с. 88].

При розгляді методик, описаних вище, нами були виділені загальні недоліки, що властиві більшості теорій:

- для проведення експертного аналізу на різних етапах оцінки залучаються або співробітники підприємства, які знаються на цьому питанні, або ж експерти сторонніх організацій. Однак, якщо в першому випадку великий ризик суб'єктивного підходу, то в другому – недостатня поінформованість усіма специфічними процесами і особливостями підприємства;

- деякі з показників, пропонованих в методиках на практиці застосовувати проблематично, а в деяких випадках практично неможливо розрахувати в високому ступені точності і достовірності, що ставить під сумнів результативність всієї проведеної роботи;

- складності з визначенням нормативної бази для порівняння отриманих результатів з еталонними;

Пропоновані інструментарії оцінки іноді практично неможливо реалізувати силами спеціалістів підприємства, що вимагає залучення фахівців, що володіють навичками роботи з методикою.

Отже, слід зазначити, що в даний час у вітчизняній і зарубіжній економічній науці немає єдиної думки щодо питань оцінки і прогнозування рівня інноваційного потенціалу та ефективності інноваційної діяльності підприємств. Недостатній рівень теоретичних, методологічних і методичних розробок в даному напрямі є стримуючим фактором розвитку інноваційної діяльності підприємства.

Висновки. В результаті аналізу існуючих методик оцінки інноваційного потенціалу нами було зроблено висновок про те, що, оцінюючи інноваційний потенціал, необхідно брати до уваги інноваційні можливості та поточний рівень інноваційної діяльності підприємства.

Проведення оцінки інноваційного потенціалу повинно базуватися на наступних постулатах:

1. Універсальність методики для підприємств різних галузей, організаційно-правових форм і розмірів.
2. Достовірність та об'єктивність використовуваних даних, тобто застосування лише неупередженої інформації, що має на увазі під собою уявлення показників незалежно від суб'єкта проведення оцінки.
3. Наявність безпосередніх численних оцінок за всіма досліджуваними показниками.
4. Наявність еталона для порівняння, що дозволить чітко інтерпретувати отримані значення.
5. Побудова оцінки інтегрального показника з урахуванням ієрархічної структури інноваційного потенціалу.

Процес обробки інформації – ключовий етап аналітичної роботи з оцінки інноваційного потенціалу, тому методи і технічні прийоми обробки інформації є важливими елементами проведення оцінки.

Список використаних джерел:

1. Володін С. А., Чекамова О. І. Теоретичні засади формування і реалізації інноваційного потенціалу в розвитку економіки. *Економіка АПК*. 2017. № 5. С. 65-72. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_5_12 (дата звернення: 10.11.2020).
2. Маркіна І. А., Більовська О. О., Ганженко Д. О. Методологічні засади потенціалу підприємства та його структуризація. *Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту КНТЕУ. Серія: Економічні науки*. Чернівці: ПБКФ «Технодрук». 2017. Вип. 4 (68). С. 108-119.
3. Маркіна І. А., Вороніна В. Л., Хорошко Д. Р. Управління інноваційним потенціалом як фактор стратегічного розвитку та конкурентних переваг підприємства. *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. 2020.

№ 3 (26). С. 76-81.

4. Москвин Я. А. Инновационная экономика и появление новых форм морального износа основного капитала. *Модернизация. Инновации. Развитие*. 2013. № 4. URL: https://www.mir-nayka.com/jour/article/view/201?locale=ru_RU# (дата звернення: 05.12.2020).

5. Трофілова А. А. Оцінка ефективності інноваційного розвитку підприємства. М : Фінанси і статистика, 2005. 340 с.

6. Федулова Л. І., Колош М. О. Інноваційний потенціал підприємства як фактор забезпечення результативності реструктуризації. *Наукові праці МАУП*. 2007. Вип. 3. С. 48-52.

7. Хмизова О. В., Сисан О. М. Напрями розвитку інноваційного потенціалу підприємства. *Наукові праці. Економіка*. 2016. № 273. С. 83-88.

8. Хобта В. М., Комар Г. О. Оцінка інноваційного потенціалу підприємства. *Економіка промисловості*. 2009. № 1. С. 102-110.

9. Шилова О. Ю., Чермошенцева Є. С. Інноваційний потенціал підприємства: сутність і механізм управління. *Маркетинг і менеджмент інновацій*. 2012. № 1. С. 220-227.

References:

1. Volodin S. A., Chekamova O. I. (2017) Teoretychni zasady formuvannia i realizatsii innovatsiinoho potentsialu v rozvytku ekonomiky [Theoretical bases of formation and realization of innovative potential in development economy]. *Ekonomika APK*, no. 5, pp. 65-72. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2017_5_12 (accessed 10 November 2020).

2. Markina I. A., Bilovska O. O., Hanzhenko D. O. (2017) Metodolohichni zasady potentsialu pidpriemstva ta yoho strukturyzatsiia ekonomiky [Methodological principles of enterprise potential and its structuring]. *Visnyk Chernivetskoho torhovelno-ekonomichnoho instytutu KNTEU. Serii: Ekonomichni nauky*, vol. 4 (68), pp. 108-119.

3. Markina I. A., Voronina V. L., Khoroshko D. R. (2020) Upravlinnia innovatsiinym potentsialom yak faktor stratehichnoho rozvytku ta konkurentnykh perevah pidpryiemstva [Management of innovation potential as a factor of strategic development and competitive advantages of the enterprise]. *Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia*, no. № 3 (26), pp. 76-81.

4. Moskvina Ya. A. (2013) Innovatsionnaya ekonomika i poyavlenie novykh form moral'nogo iznosa osnovnogo kapitala [An innovative economy and the emergence of new forms of obsolescence of fixed capital]. *Modernizatsiya. Innovatsii. Razvitie*, no. 4. Available at: https://www.mir-nayka.com/jour/article/view/201?locale=ru_RU# (accessed 05 December 2020).

5. Trofilova A. A. (2005) *Otsinka efektyvnosti innovatsiinoho rozvytku pidpryiemstva* [Evaluation of the effectiveness of innovative development of the enterprise]. M : Finansy i statystyka. (in Ukrainian)

6. Fedulova L. I., Kolosh M. O. (2007) Innovatsiinyi potentsial pidpryiemstva yak faktor zabezpechennia rezultatyvnosti restrukturyzatsii [Innovative potential of the enterprise as a factor in ensuring the effectiveness of restructuring]. *Naukovi pratsi MAUP*, no. 3, pp. 48-52.

7. Khmyzova O. V., Cysan O. M. (2016) Napriamy rozvytku innovatsiinoho potentsialu pidpryiemstva [Directions of development of innovative potential of the enterprise]. *Naukovi pratsi. Ekonomika*, no. 273, pp. 83-88.

8. Khobta V. M., Komar H. O. (2009) Otsinka innovatsiinoho potentsialu pidpryiemstva [Assessment of the innovative potential of the enterprise]. *Ekonomika promyslovosti*, no. 1., pp. 102-110.

9. Shylova O. Yu., Chermoshentseva Ye. S. (2012) Innovatsiinyi potentsial pidpryiemstva: sutnist i mekhanizm upravlinnia [Innovative potential of the enterprise: essence and management mechanism]. *Marketynh i menedzhment innovatsii*, no. 1, pp. 220-227.